Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Наукова бібліотека

Слава захисникам України!

Микита Олександрович Білостоцький: історик, патріот, воїн

(1975–2022)

Біобібліографічний покажчик

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2025

УДК 016:929:069.63](477.54-25)
Б61

Укладачі: В. О. Статкус, Н. Б. Давидова, О. М. Штангей

Науковий редактор С. І. Федяй

Б61 **Микита** Олександрович Білостоцький: історик, патріот, воїн : біобібліогр. покажч. / Наук. б-ка Харків. нац. ун-ту міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; [уклад.: В. О. Статкус, Н. Б. Давидова, О. М. Штангей ; наук. ред. С. І. Федяй ; відп. за вип. Н. О. Євсюкова]. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2025. – 57 с.

Біобібліографічний покажчик знайомить читачів з біографією та науковою спадщиною музеєзнавця, історика, директора Музею історії та викладача Харківського національного університету будівництва та архітектури, військового психолога, учасника АТО та повномасштабної російсько-української війни – Микити Олександровича Білостоцького. До покажчика увійшли дані біографічного характеру, відомості про творчий доробок М. О. Білостоцького, публікації та спогади про нього, вибрані твори, фотоматеріали.

Біобібліографічний покажчик адресовано краєзнавцям, історикам, бібліотекарям, науковцям, викладачам, аспірантам, студентам та широкому загалу читачів, які цікавляться історією рідного краю.

УДК 016:929:069.63](477.54-25)

© ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2025
© Наукова бібліотека ХНУМГ
ім. О. М. Бекетова, 2025

Зміст

Передмова 4

Основні дати життя та діяльності М. О. Білостоцького 6

Спогади про Микиту Олександровича Білостоцького 7

Служіння пам'яті людській: Микита Білостоцький – музеєзнавець і солдат. 21.02.1975–05.08.2022 (*Н. П. Тріпутіна*) 7

ДІЯ (*Нікіта Тітов*) 11

«Жива» історія Микити Білостоцького (1975–2022) (*Х. Семерин*) 12

Бібліографія праць М. О. Білостоцького 21

Публікації про М. О. Білостоцького 25

Вибрані твори М. О. Білостоцького 27

Історичні етапи становлення духовних цінностей людини інформаційного суспільства …….....… 27

Формування української національної ідеї та «ідеологічна індустріалізація» в СРСР у 50-х рр. XX ст...... 34

Гідний нашої пам'яті (Лев Якович Лівшиць) (з неопублікованого) 39

Фотоматеріали 42

Передмова

Біобібліографічний покажчик підготовлено з нагоди 50-річчя Микити Олександровича Білостоцького (1975–2022), директора Музею історії Харківського національного університету будівництва та архітектури, педагога та суспільствознавця, керівника воєнно-історичного клубу «Вітязь». Відданий своїй справі він все своє життя присвятив популяризації історії та культури України.

У 2014 році М. О. Білостоцький став на захист Батьківщини. Ветеран АТО. Відзначений почесним нагрудним знаком начальника Генерального штабу Головнокомандувача Збройних Сил України «За взірцевість у військовій службі». З перших днів від початку повномасштабного вторгнення у 2022 році Микита Олександрович знову протистояв ворогові у найгарячіших бойових точках. 5 серпня 2022 року в запеклих боях під Вугледаром Микита Білостоцький загинув.

Пам'ять загиблого захисника України Микити Олександровича Білостоцького вшановано в Меморіальному просторі, створеному в Музейному комплексі Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова.

До покажчика увійшли дані біографічного характеру, відомості про творчий доробок М. О. Білостоцького, публікації та спогади про нього. Покажчик містить бібліографічні описи книг і статей, електронні ресурси, науково-допоміжний апарат (вступна стаття, основні дати життя та діяльності), а також вибрані тексти творів та особисті фото М. О. Білостоцького.

Усі бібліографічні описи виконано мовою оригіналу відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Бібліографічні посилання оформлено відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Слова та словосполучення скорочено відповідно до ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою». До більшості бібліографічних описів додано фото обкладинок книг, збірників.

Розміщені фотоматеріали одержано з родинного архіву та з відкритих інтернет-ресурсів.

Пошук матеріалів для покажчика завершено у вересні 2025 р.

Біобібліографічний покажчик адресовано історикам, музеєзнавцям, краєзнавцям, бібліотечній спільноті, викладачам, аспірантам, студентам та широкому загалу читачів, які цікавляться історією краю.

БІЛОСТОЦЬКИЙ
МИКИТА ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(1975–2022)

Директор Музею історії та викладач ХНУБА
Військовослужбовець
Учасник російсько-української війни з 2014 року
Загинув 5 серпня 2022 року під час бойових дій
поблизу м. Вугледар Волноваського району
Донецької області
Відзначений почесним нагрудним знаком
начальника Генерального штабу – Головнокомандувача ЗСУ
«За взірцевість у військовій службі» III ступеня,
нагрудними знаками «Учасник АТО»,
«Ветеран війни – Учасник бойових дій»,
відзнакою Президента України
«За участь в антитерористичній операції» (посмертно)

Основні дати життя та діяльності М. О. Білостоцького

21.02.1975 р.	народився у м. Харкові
1992 р.	закінчив середню школу № 159 м. Харкова
1992–1997 рр.	навчання у Харківському державному інституті культури за спеціальністю «Музейна справа і охорона пам'яток історії та культури»
1999–2021 рр.	директор музею історії Харківського національного університету будівництва та архітектури, викладач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін, керівник Центру військово-патріотичного виховання ХНУБА
2001–2006 рр.	навчання в аспірантурі Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Спеціальність – Історія України
2014–2015 рр.	служба в АТО
2019–2021 рр.	навчання в Харківському національному університеті Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (НУПС) за спеціальністю «Організація морально-психологічного забезпечення військ», військовий психолог
2021–2022 рр.	служба за контрактом у зенітному ракетно-артилерійському дивізіоні військової частини А0536
5 серпня 2022 р.	загинув у боях під Вугледаром

Спогади про Микиту Олександровича Білостоцького

Служіння пам'яті людській: Микита Білостоцький – музеєзнавець і солдат [1]

Ця розповідь присвячується одному з наших незламних земляків-харків'ян Микиті Олександровичу Білостоцькому, який віддав життя за свободу і процвітання України. Більше двадцяти років напруженої діяльності на посаді директора музею історії Харківського національного університету будівництва і архітектури присвятив Микита розкриттю таємниць минувщини та збереженню пам'яті про героїв, чиєю натхненною працею та військовими подвигами вибудовувалися краса і велич нашої землі. Нині його життєпис і сам заслужив на право стати однією зі славних сторінок історії України. Запропонована Вашій увазі розповідь була підготовлена на базі власного архіву Микити Олександровича, спогадів членів сім'ї і друзів загиблого та матеріалів його Особової справи по обліку кадрів зі службового архіву Харківського національного університету будівництва та архітектури.

Микита Олександрович Білостоцький народився 21 лютого 1975 року в Харкові. Рано навчившись читати, хлопець у друкованому слові знайшов надійну базу для потужної фантазії, невгамовної креативності, спостережливості й допитливості. Ці властивості його характеру у поєднанні із цілеспрямованістю забезпечували успіх Микити у наукових дослідженнях та популяризації історіознавчих здобутків.

Опануванню безмежного й багатогранного світу в роки шкільного навчання Микиті допомогло серйозне захоплення філателією. Участь в роботі Харківського обласного відділення Союзу філателістів України не тільки значно сприяла розширенню ерудиції юнака, але й вплинула на формування у нього творчих здібностей та умінь, навичок спілкування, системного та логічного мислення, здатності проявляти творчу ініціативу, фантазувати. Успішна участь у філателістичній виставці в лютому 1992 р. у Харківському палаці дитячої та юнацької творчості, де Микита отримав бронзову нагороду, стала для нього трампліном для вступу на навчання до Харківського інституту культури на відкриту в 1991 р. спеціальність «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури».

Буремні 1990-ті роки в житті нашої країни були позначені суперечливими процесами становлення нової політичної системи. Для юнака вони стали періодом формування системи духовних, ідеологічних та політичних цінностей.

---

[1] Тріпутіна Н. П. Служіння пам'яті людській: Микита Білостоцький – музеєзнавець і солдат. 21.02.1975–05.08.2022. *Пам'яткознавчі студії дослідників XXI ст.* Харків, 2023. Вип. VIII спец. С. 27–33.

Активно знайомлячись зі строкатою палітрою ідеологічних спрямувань, юнак визначав світоглядні принципи та життєвий шлях. В особистому архіві М. О. Білостоцького зберігається папка з газетами 1990-х рр., серед яких чітко виділяються голоси борців за демократичне майбутнє та захисників імперських устоїв СРСР. Микита знайшов однодумців у лавах демократичної молоді.

На хвилі перебудови та гласності наприкінці 1980-х рр. в місті загострився громадський інтерес до болючої теми геноциду єврейського населення Харкова в період німецько-фашистської окупації (1941–1943). У лютому–травні 1989 р. було започатковано діяльність Харківської спілки єврейської культури. Відтоді розгорнулося фронтальне дослідження документованої історії Дробицького Яру. Були зняті заборони на вивчення обширного фонду трагедії харківського єврейства у Державному архіві Харківської області (Ф. Р-3746, Р-4743, Р-6245 та ін.). У 1996 році на базі Харківського будинку вчених під керівництвом доцента Ю. М. Ляховицького було створено Навчально-просвітницький комплекс музею Холокосту. У зборі матеріалів для цієї експозиції, згідно навчального плану спеціальності музеєзнавства, взяв участь студент ХДАК М. Білостоцький. В подальшому результати досліджень по темі Холокосту в Харкові увійшли до книжкової серії «Єврейський геноцид на Україні в період окупації 1941–1944 рр.».

Експозиція, присвячена трагедії Дробицького Яру

Тема боротьби з державним тоталітаризмом стала провідною у наукових дослідженнях молодого музеєзнавця, що відобразилось у його працях («Идеологическая кампания по борьбе с «безродными космополитами» 1948–1950 гг.», «Борьба с космополитизмом на Украине», «Харківська інтелігенція, як об’єкт ідеологічних репресій в Україні у другій половині 40-х рр. XX сторіччя» тощо).

Випуск музеєзнавців Харківського інституту культури (1997 р.)
(Микита – другий праворуч у нижньому ряду)

Диплом історика-музеєзнавця Микита отримав 30 червня 1997 року, а роботу за фахом – лише у жовтні 2000 р., коли Харківський державний університет будівництва і архітектури готувався до святкування 70-річчя. Вступ юнака на посаду директора музею історії шанованого вишу був підтриманий рекомендацією з місця навчання: «Его [*Микиту – авт.*] отличает гармоническое сочетание интеллектуальных и творческих способностей, ответственное отношение к порученному делу, порядочность, развитое эстетическое чувство, стремление к профессиональной самореализации» [2].

Перелічені якості на довгих 20 років стали запорукою плідної діяльності засновника музею ХНУБА Микити Білостоцького. Завдяки його багаторічним дослідженням історія Харківського інженерно-будівельного інституту збагачувалася безцінною інформацією про творчі досягнення кількох поколінь видатних діячів вітчизняної науки і техніки, а студенти вишу набували любові до обраної професії. У виховній роботі з молоддю Микита майстерно використовував технології музейної педагогіки, зокрема, історичну реконструкцію та історико-спортивні змагання. Інформаційні скарби керованого Микитою музею ставали надбанням широкого загалу краєзнавців Харкова.

Невпинна робота над підвищенням професійного рівня допомагала Микиті базувати свої демократичні переконання на науково перевіреній інформації, яка завдяки йому систематично потрапляла до наукового обігу краєзнавців.

---

[2] Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури. Особовий листок з обліку кадрів.

Широка фахова обізнаність дозволяла йому поєднувати практику музеєзнавства із викладацькою роботою на кафедрі філософії, а навички опрацювання архівних фондів забезпечували високу ефективність досліджень з історіографії. Чималий інтерес становлять результати роботи над дисертацією на звання кандидата історичних наук.

І політичні, і моральні принципи Микита проносив крізь маніфестації Помаранчевої революції, і крізь Євромайдани Революції гідності. У серпні 2014-го добровільно доєднався до лав ЗСУ, несучи службу на кордоні з РФ у селі Миколаївка Куп'янського району Харківської області. Набутий під час АТО досвід та авторитет серед військових побратимів збагатив талановитого педагога дієвими засобами патріотичного виховання молоді.

Розуміння невідворотності майбутнього двобою з рашистськими загарбниками спонукало його до вступу до Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (ХНУПС) за спеціальністю «Організація морально-психологічного забезпечення військ (сил)». 23.07.2021 р. на «відмінно» склав встановлені екзамени і отримав спеціальність військового психолога. 30.08.2021 р. М. О. Білостоцький був зарахований на службу за контрактом до 1 зенітного артилерійського взводу зенітної ракетно-артилерійської батареї зенітного ракетно-артилерійського дивізіону військової частини А0536. Тож повномасштабне вторгнення ворогів Микита зустрів на лінії зіткнення під Волновахою і найважчі 5 місяців війни провів під палаючим небом Донеччини. Тим часом у рідному Харкові, по вулиці Сумській, 40 рашистські ракети розтрощили на друзки корпуси ХНУБА. Світле, добром насичене життя Микити Олександровича Білостоцького обірвав «прихід» артилерійського снаряду в окоп на околиці містечка Павлівка біля Вугледару у п'ятницю, 5 серпня 2022 року, о 13:15...

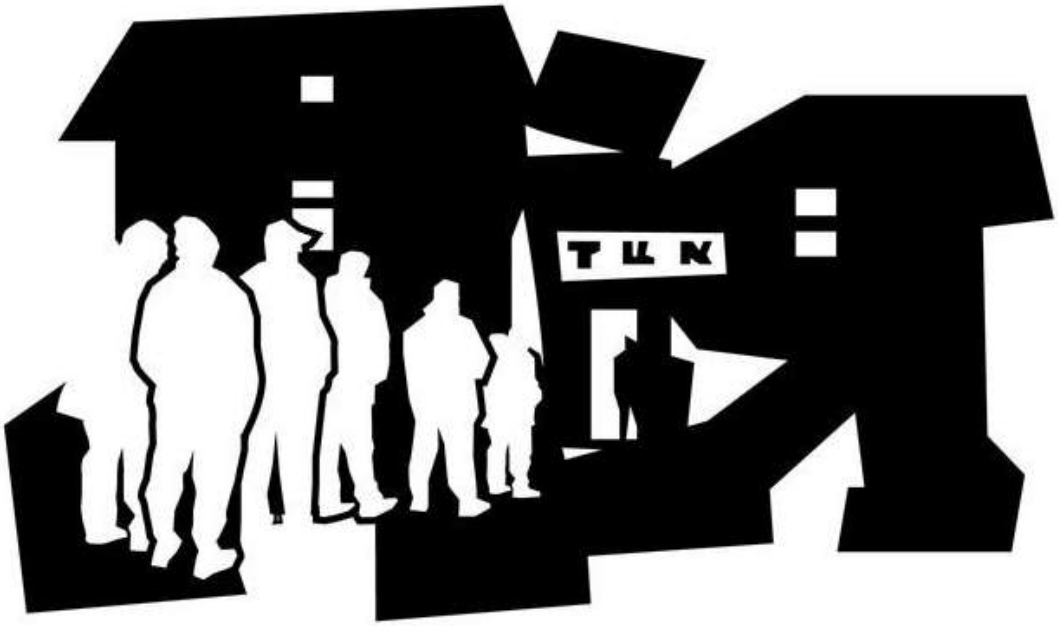

ДІЯ

Нікіта Тітов

Яна Кунденко [*дружина М. О. Білостоцького – від уклад.*] попросила слово «Дія», я рідко відповідаю на такі прохання, але не Яні, не Яні та Микиті. Микита воював в АТО, був скромний та чесний, створив музей війни у харківському архітектурному. Для мене була честь його пропозиція зробити виставку там. Тепер це моя йому посвята! Це посвята тим, з ким днями стояв у чергах у березні 22-го. Це посвята тим трьом чоловікам, з якими я дістався в черзі і на другий день потрапивши до кабінету, на запитання чи потрібна медкомісія і вважаєте ви себе здоровими, всі хто був у кабінеті, крім мене, сказали, що комісія не потрібна, я один сказав, що не завадило б...

Це присвята тим, хто того дня, коли я вийшов з військкомату, сказали мені, ну ти й щасливчик, на другий день потрапив, а ми тут уже четвертий...

Це присвята тим дівчатам, які приходили тоді до ТЦК і тим чоловікам, які з повагою пропускали їх скрізь без черги.

Це присвята моїм друзям, які отримали повістки наприкінці минулого року і вже в армії.

Це посвята тим, кого вже немає серед моїх друзів, і думаю, що комусь із тих, з ким стояв тоді у черзі до ТЦК.

Я не зміг придумати іншій «Дії», принаймні цього дня. Для Яни, для Микити, для Максима та багатьох інших, які діють, діяли та діятимуть завжди! Бо Людина, це дія!

«Жива» історія Микити Білостоцького (1975–2022) [3]

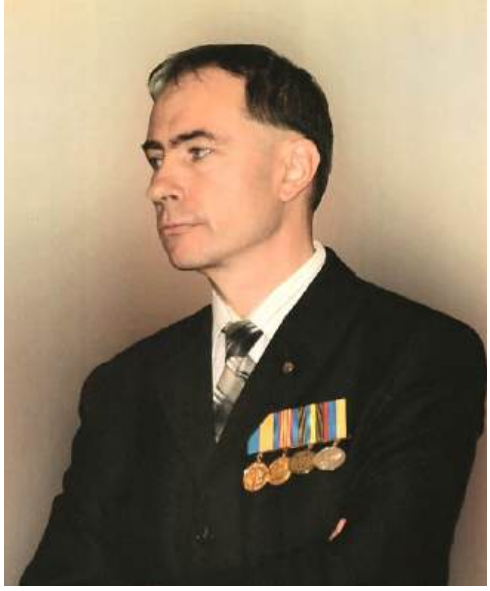

Історик, музеєзнавець і учасник рольового руху з Харкова воював за Україну з 2014-го року.

I

Коли студент Микита Білостоцький захищає диплом, комісія підхоплюється в гніві. Голова вимагає зняти роботу і приходити через рік. На вулиці 1997-ий. Але тема совєтського антисемітизму досі муляє старшій генерації. Кураторка групи спромагається оборонити молодого музеєзнавця від їхніх громів і блискавок.

Микита народився в Харкові. По батькові він єврей і в дев'яностих навіть трохи вчився івриту. В університеті береться за тему повоєнної антисемітської кампанії – «боротьби з космополітизмом». Багато досліджує Дробицький Яр – урочище під Харковом, де нацисти організували масові вбивства на початку 1940-х. Долучається до появи в Харкові музею Голокосту.

Він ішов в історію як сталкер – герой улюбленої гри. Пізнавав світ через реконструкцію бою або екскурсію на місцевості. «Мені подобається занурюватися в історію», – говорив. Цікавився темними зонами і досліджував минуле навпомацки.

Історія йому відкривалася.

Як мав сім років, батьки взяли його на прогулянку до річки. Довкола розоране поле. Аж глянь, а хлопчик волочить звідкись грудку землі. Випускати з рук не хоче. Промили й побачили, що це не просто каменюка. Заготовка ручного рубила, ранній палеоліт – так сказали їм у харківському музеї. І забрали знахідку в експозицію.

---

[3] Семерин Х. «Жива» історія Микити Білостоцького (1975–2022). *Моя наука* : веб-портал. Київ, 2024. URL: https://my.science.ua/zhyva-istoriya-mykyty-bilostotskogo-1975-2022/ (дата звернення: 16.06.2025).

Коли вже вчився, почув, що на покинутій дачі лежить архів професора Бориса Остащенка-Кудрявцева. Це астроном і геодезист колоніальної доби, пов'язаний із Харковом і Миколаєвом. Дні життя його доньки догоряли в притулку для літніх людей. Про архів не було кому подбати. Микита вивіз машиною ті папери й сушив їх, розклавши по всій квартирі. Професорова спадщина стала темою їхніх із мамою, краєзнавицею Наталею Тріпутіною, наукових розвідок.

У 2000-му Микита очолив новостворений музей історії ХНУБА (Харківського національного університету будівництва та архітектури). Розробив концепцію, збирав експозиції, проводив екскурсії та виставки. Викладав на кафедрі філософію архітектури. До всього керував гуртком шаблевого бою. Він притягував молодь, був добрим педагогом і мав багато молодших друзів.

Мріяв про музей війни і тягнув звідусіль артефакти, відчуваючи Харків як форпост великих воєн. Згодом організував Куточок Слави, присвячений гібридному етапу російсько-української війни (АТО). Уявляв музей як динамічне культурне середовище. Проводив із молоддю історичні реконструкції. Працював над цим двадцять років. А коли повернувся до війська у 2022-му, його дітище розбомбили росіяни.

Микита Білостоцький проводить екскурсію Куточком Слави в музеї ХНУБА.

Виставка артефактів із зони бойових дій (АТО)

Виставка художника Нікіти Тітова

Виставка Сергія Пущенка у музеї ХНУБА

II

Стаючи на вітрила, Скідбладнір завжди мав попутній вітер і віз, куди завгодно. Хоча це був другий за розміром корабель у світі, на якому вміщалися всі аси, Фрейр міг згорнути Скідбладнір, як обрус, і покласти в сумку. Це був найкращий із кораблів.

Безліч людей знає вікінга Бірґера.

Спочатку в Харкові з'явилися толкіністи, захоплені світом «Володаря кілець». По середах вони тирлувалися з гітарою біля Каразинського університету – на «Гобітці». Для гри вибиралися на пару днів у ліс із наметами чи деінде. Тема задана наперед, антураж переважно середньовічний. Всі хотіли бути лицарями, ельфами і принцесами, аби лише втекти в ігри з сірої реальності. Різали з дерева мечі, перешивали в костюми старі ковдри. Розігравши стартову ситуацію, імпровізували – в межах правил. Адже це не театр.

По-іншому їх звали рольовиками. Поступово виділилися ті, хто реконструює, і ті, хто б'ється. Харків зробився центром українського рольового руху – особливо бойових реконструкцій. «Бойові» вчилися в лісі стріляти з луків і битися на мечах. Їхали на турніри: змагатися, святкувати і, додає подруга Микити Інна «Сонечко» Петрикова, спілкуватися. Адже в історичній реконструкції «беруть участь люди, які прочитали більше однієї книжки».

У 2012-му вони будували дракар. Клуб у Херсоні мріяв про свій корабель і, знайшовши гроші, квапився зробити його за місяць, до Дня Каховки. Гуртом, день і ніч херсонці, харківці, донеччани та гості з інших країв стругали і збивали дошки. Впорались за 19 днів. Дракар дістав назву на честь богині любові Фреї та її символ – сокола на носі. Під його вітрилом команда обвеслувала місцеві води й навіть бувала далеко звідти. Нині Фрея відпочиває в парку Оствиця в Рівному.

Історична реконструкція епохи середньовіччя

Микита захопився реконструкцією в старших класах. Їхній учитель фізкультури допомагав ладнати костюми і віз дітей на конкурси. Дійшло до того, що школярів запросили як масовку на зйомки історичного фільму в Києві. Під враженням хлопець думав вступати на театральний факультет. Але в Харкові відкрили музеєзнавство, і йому це виявилось ближче.

В університеті Микита керував секцією історичного фехтування. Його вабила історія вікінгів: збирав книжки і вчив мову, щоб читати нордичні джерела в оригіналі. Десь звідти взялося псевдо «Бірґер» – серед рольовиків справжні імена не в обігу. Його кімната в покинутій через війну квартирі закладена саморобними обладунками.

З часом Микита знайшов себе в реконструкціях Другої світової війни. Якось на фестивалі в Запоріжжі йому вибили коліно в першому ж бою. Три дні він співав сумних пісень на лаві запасних.

У Харків тоді поверталися «суперсобакою», як називали швидку електричку до ери інтерсіті. Всі набилися в один вагон: втомлені, брудні – в гуртожитку не було води – і з гітарами. Друзі пригадують картинку. Сидить Микита в формі солдата Вермахту, з вибитим коліном, і меланхолійно вдивляється в вікно. Місця поряд вільні. На зупинці заходять батьки з гарненькою дівчинкою в рожевій шапочці. Сідають, дещо

збентежені балаганом у вагоні й виглядом сусіда. Дівчинка допитливо-насторожено дивиться на Микиту. Він довго порпається в кишені своєї німецької шинелі й простягає їй цукерку.

Бої Другої світової реконструювали в полях і лісах. То були масові дійства з димом від шашок, зброєю й технікою, з брезентовими наметами і кашею на вогнищі. Часом учасники сперечалися до хрипу – навіть петличка на формі не могла датуватися 1944-м, якщо реконструювали бій за 1943-ий. Все мало бути вивірене й автентичне, так, що комар носа не підточить. Микита зазвичай воював на боці «німців».

А потім війна перейшла з гри в реальність.

У Литві на лікуванні

На реконструкції подій Другої світової війни із дружиною Яною Кунденко

III

Бальдрове обличчя сяяло, як сонце: він був такий вродливий, що освітлював будь-яке місце, куди потрапляв. Бальдр був другим сином Одіна, і батько любив його, як любили всі та все навколо. Він був наймудрішим, найлагіднішим і найкрасномовнішим з-поміж асів. Коли він прорікав рішення, всі були в захваті від його мудрості та справедливості. Його дім, зала Брейдаблік, був місцем радості, музики і знання.

Микита Білостоцький – людина контрастів. Іронічний та інтелігентний, скромний і відповідальний. Вмів гарно пожартувати, а інколи впадав у меланхолійний настрій. Тоді міг о другій ночі, коли всі сплять у наметах, затягати біля вогнища якісь балади.

Був добрий і світлий, чутливий, але відважний. Друзі кажуть – Дон Кіхот. Відкритий до світу і не байдужий до життя. Жив, за словами дружини, у мало пов’язаних світах: подорожі й ігри, реконструкції й філателія, фентезі і Друга світова. Бувало, добами сидів читав про вікінгів чи середньовіччя. Любив горіхи та шоколад, і в його сумці завжди знайшовся б горіховий батончик.

Для Яни Кунденко Микита був незвичайним чоловіком. Добрий, начитаний, зі своєрідними інтересами. Великий мрійник і водночас людина дії. Їх зблизило викладання спільного курсу логіки для студентства ХНУБА. Це був другий для обох, щасливий партнерський шлюб. Микита, батько доньки, став батьком Яниному синові.

У світі реконструкції подружжя було серед воїнів Другої світової. В університеті ж опікувалося воїнами війни нинішньої, російсько-української. Організовували при музеї екскурсії й заходи пам’яті. Проводили виставки: плакатів харківського художника Нікіти Тітова, художника-портретиста і учасника АТО Сергія Пущенка, художника та учасника АТО Юрія Нерослiка. Одного року зробили виставку фотографій «Брати по війні: чотирилапі добровольці». Там поряд із військовими їхні собаки й собаченята, котики й кошенята всіх розмірів і мастей. На війні, говорив Микита, гостро відчувається цінність життя.

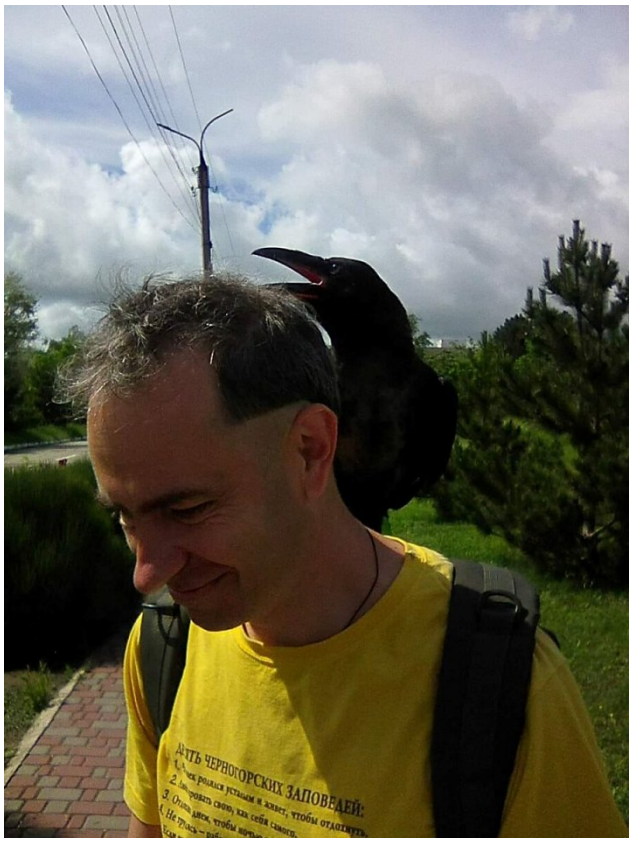

На власних світлинах він зі скуйовдженим чубом, лагідною усмішкою і з вороном на плечі. Майже як Одін. Зрештою Один ще й бог світла, розуму і добра.

IV

Микита Білостоцький був би останнім, кого можна назвати людиною армії. Але завжди говорив, що буде велика війна. І готувався.

Він справжній воїн, кажуть друзі – без показної брутальності й агресії. Мав щось таке в душі: віру, волю, переконання, що «хто, як не я?».

Та й як не мати, коли вони з батьками відстояли і Помаранчеву революцію, і Революцію Гідності. А коли Росія вторгнулася у 2014-му, незграбно ховаючись під маскою «їхтамнєтів», Микита пішов добровольцем.

Спочатку в армію не взяли – через хвору спину. Але з серпня 2014-го, фактично з Дня незалежності він служив на кордоні з Росією, в Миколаївці Куп'янського району. Зазнав тяжкої травми, повернувся, довго лікувався. Говорив, що війна ламає людей та оголює їхні проблеми. І що йому допомогли впоратися дружина і батьки.

Батьків не довелось би переконувати. Коли син пішов у 2014-му, вони кинулися збирати допомогу. Хлопці потрапляли на війну голі-босі. Тому бувало так: знайшлася подряпана каска – беремо. Все краще, ніж нічого.

День відкриття Куточка Слави у музеї ХНУБА

Демобілізувавшись, Микита знову пішов вчитися – на військового психолога в університет Кожедуба. У серпні 2021-го він підписав контракт із зенітним дивізіоном і потрапив під Волноваху. А далі почалася повномасштабна війна.

Після нападу Росії батьки Микити евакуювалися до Гадяча. Місто прославилося на початку війни «гадяцьким сафарі»: коли місцеві фактично без зброї захоплювали техніку і полонених, розбивши частину російських колон. Тепер так називається благодійний забіг у сусідній Великобудищанській громаді. Тато Олександр, лікар-анестезіолог за сімдесят, пробіг у пам’ять про сина п’ять кілометрів. Мама Наталія багато пише і збирає архів до його п’ятдесятиріччя в лютому. Їхній зять із першого дня на фронті.

Багато людей із рольового руху пішли на Майдан, а звідти до війська. «Ми начиталися книжок про добро і зло, – каже Інна Петрикова. – І ти нікуди не подінеш це відчуття, якщо відбувається щось не те». У боях полягли харківські рольовики Микита Білостоцький, Володимир Борозняк і Дмитро Тарасенко. На Майдані Незалежності в Києві Інна поставила біля прапорця з ім’ям Дмитра жовто-блакитний прапорець з ім’ям Микити.

Молодший лейтенант ЗСУ Микита Білостоцький загинув під Вугледаром п’ятого серпня 2022-го року. Повів побратимів в останній бій – сміливо й відповідально, як і жив.

Якщо ви загинете відважною смертю на війні, прекрасні валькірії, діви-войовниці, які збирають душі шляхетно загиблих, заберуть вас до зали, знаної, як Вальгалла. В Одіновій Вальгаллі живуть ейнгерії, або ж «ті, хто воюють наодинці», – всі чоловіки, які шляхетно загинули в бою від початку часів.

* Авторка переклала цитати з «Нордичної міфології» Ніла Ґеймана за виданням: Gaiman, Neil. (2017). *Norse Mythology*. W. W. Norton & Company Independent Publishers. New York ; London.

Авторка: Христина Семерин.
Керівник проєкту: Олексій Болдирєв.
Світлинами поділилася сім’я Героя.

Бібліографія праць М. О. Білостоцького

1996

1. Новые страницы истории государственного антисемитизма в СССР: кампания по борьбе с «безродными космополитами» 1948–1950 гг. (Харьковский эпизод) / Н. А. Белостоцкий // Холокост, «еврейский вопрос» и современное украинское общество : сб. ст. – Харьков ; Иерусалим : Б-ка газеты «Бенсиах», 1996. – С. 221–234.

1997

2. Борьба с космополитизмом на Украине / Н. Белостоцкий // Истоки : вестн. народ. ун-та еврей. культ. в Вост. Украине. – Харьков, 1997. – № 1 – С. 35–42.

3. Державна кампанія по боротьбі з космополітизмом в м. Харкові (1948–1949 рр.) / М. А. Білостоцький // Актуальні питання історичної науки : матеріали 50-ї студент. наук. конф., Харків, 23–24 квіт. 1997 р. / Харків. держ. ун-т [та ін.]. – Харків, 1997. – *

2000

4. Историческая память / Н. Белостоцкий // Будівельник. – 2000. – Листоп. – С. 5–6.

2003

5. Архівний фонд професора Б. П. Остащенка-Кудрявцева в музеї історії Харківського державного університету будівництва та архітектури / М. О. Білостоцький, Н. П. Тріпутіна // Проблеми історії та археології України : зб. матеріалів міжнар. наук. конф. до 100-річчя XII Археолог. з'їзду в Харкові, 25–26 жовт. 2002 р. – Харків, 2003. – С. 192–193.

6. Історія щасливої людини / Н. П. Тріпутіна, О. Л. Рябченко, М. О. Білостоцький // Українська біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2003. – Вип. 3. – С. 193–202.

7. Харківська інтелігенція, як об'єкт ідеологічних репресій в Україні у другій половині 40-х рр. XX сторіччя / М. Білостоцький // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2003. – № 603. – С. 171–178.

8. Харківські художні критики – жертви ідеологічних кампаній післявоєнного періоду (1945–1953 рр.) / М. О. Білостоцький, В. В. Калініченко // Матеріали XXI краєзнавчої конференції молодих вчених, присвяченої 150-річчю з дня народження академіка М. Ф. Сумцова : тез. доп., Харків, 2003 р. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2003. – *

9. Яскрава зірка на небосхилі вітчизняної науки : з біографії Б. П. Остащенка-Кудрявцева / Н. П. Тріпутіна, М. О. Білостоцький // Регіональні проблеми розвитку українознавства Східної України : матеріали наук.-практ. конф., Харків, 10 верес. 2003 р. – Харків, 2003. – С. 175–186.

2005

10. Борис Павлович Остащенко-Кудрявцев : док.-биогр. очерк / Н. Белостоцкий // Университеты. Наука и просвещение : науч.-попул. журн. – 2005. – № 3. – С. 46–57.

11. Діячі харківської літератури під впливом сталінської ідеології в післявоєнний період / М. О. Білостоцький // Зб. наук. пр. Серія «Історія та географія» / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків : Майдан, 2005. – Вип. 21–22. – С. 43–45.

2006

12. Життя та діяльність Б. П. Остащенка-Кудрявцева / М. О. Білостоцький // Вісн. геодезії та картографії. – 2006. – № 6. – С. 20–26.

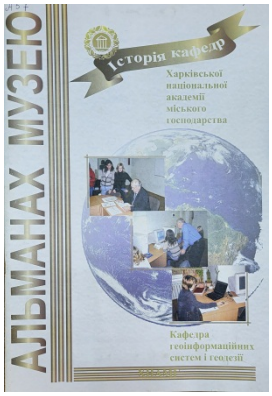

13. Мандрівка в минуле. Історія розвитку геодезичної науки та освіти в Україні: харківські сторінки / В. Д. Шипулін, Н. П. Тріпутіна, М. О. Білостоцький // Альманах музею. Історія кафедр Харківської національної академії міського господарства. Кафедра геоінформаційних систем і геодезії : іст.-худож. часоп. / Харків. нац. акад. міськ. госп-ва. – Харків, 2006. – № 10. – С. 4–25.

2007

14. З історії геодезичної освіти в Україні: харківські сторінки / Н. П. Тріпутіна, В. Д. Шипулін, М. О. Білостоцький // Universitates. Наука и просвещение. – 2007. – № 3. – С. 66–75.

2008

15. Постанова ЦК ВКП(б) «Про журнали «Звезда» і «Ленінград» від 14 серпня 1946 р. і її вплив на літературний та мистецький процес у Харкові / М. О. Білостоцький // Слобожанське культурне надбання. – Харків : Курсор, 2008. – Вип. 1. – С. 183–192.

2009

ГЛАВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТНОЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ АДМИНИСТРАЦИИ
АССОЦИАЦИЯ ВУЗОВСКИХ МУЗЕЕВ ХАРЬКОВА
ХАРЬКОВСКИЙ ГУМАНИТАРНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ «НАРОДНАЯ УКРАИНСКАЯ АКАДЕМИЯ»

СИМВОЛИКА И ТРАДИЦИИ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВУЗОВСКИХ МУЗЕЕВ
(очерки о деятельности музеев истории высших учебных заведений г. Харькова)

Под общей редакцией д-ра ист. наук, проф. В. И. Астаховой

Харьков
Издательство «НУА»
2008

16. Военно-исторический клуб «Витязь» при Музее истории Харьковского государственного технического университета строительства и архитектуры (ХГТУСА) / Н. А. Белостоцкий // Символика и традиции в деятельности вузовских музеев : очерки о деятельности музеев истории высших учебных заведений г. Харькова / под общ. ред. В. И. Астаховой. – Харьков : Изд-во НУА, 2009. – С. 59–60.

МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА
В ДЕЙСТВИИ

(Из опыта работы вузовских и школьных музеев Харьковщины по подготовке к 65-летию Победы в Великой Отечественной войне)

Харьков
Издательство НУА
2009

17. Історична реконструкція та воєнно-патріотичне виховання молоді: Музей Харківського державного технічного університету будівництва і архітектури / М. О. Білостоцький // Музейная педагогика в действии : из опыта работы вузовских и школьных музеев Харьковщины / Народ. укр. акад. – Харьков : Изд-во НУА, 2009. – С. 36–38.

2010

18. Ідеологічна дискусія з питань мовознавства та її вплив на науку та культуру повоєнного Харкова // Людина, культура, техніка у новому тисячолітті : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 2010 р. – Харків : ХНАУ, 2010. – С. 69.

19. Ідеологічна кампанія по боротьбі з українським націоналізмом у літературі та мистецтві (липень – серпень 1951 р.) та її вплив на суспільно-політичне життя повоєнного Харкова / М. О. Білостоцький, Ю. П. Волосник // Матеріали 28 Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених : тез. докл., Харків, 17 груд. 2010 р. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2010. – *

20. Справа «КР» та ідеологічні кампанії у Харкові (1947 р.) / М. О. Білостоцький // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство : іст. та філос. науки. – Харків, 2010. – № 906, вип. 13. – С. 136–140.

2011

21. Антивоєнний рух у м. Харкові наприкінці 1940-х – поч. 1960-х рр. / М. Білостоцький // Каразінські читання (історичні науки) : матеріали 64-ї Міжнар. конф. молодих учених, Харків, 22 квіт. 2011 р. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна [та ін.]. – Харків, 2011. – *

22. Нова Січ – останній оплот «вольності» війська запорозького (1734–1775 рр.) / М. О. Білостоцький // Воєнна історія Наддніпрянщини та Донщини : матеріали Всеукр. наук. військ.-іст. конф., Дніпропетровськ, 25 трав. 2011 р. / Дніпропетровськ. нац. іст. музей ім. Д. І. Яворницького. – Дніпропетровськ, 2011. – *

23. Политические репрессии послевоенного периода и украинская интеллигенция / Н. Белостоцкий // Гулаг на севере России : материалы Всерос. науч. конф. с междунар. участием, Ухта, 27–28 окт. 2009 г. – Ухта, 2011. – Ч. 1. – С. 124–128.

2012

24. Архітектурне мистецтво та історичне минуле. Головний корпус нашого університету, занесений до Міського реєстру історико-архітектурних пам’яток: Музей історії Харківського національного університету будівництва і архітектури / М. О. Білостоцький // Музейная педагогика в действии: из опыта работы вузовских и школьных музеев Харьковщины / Народ. укр. акад. – Харьков : Изд-во НУА, 2012. – Кн. 2 : Роль вузовских музеев в формировании и развитии культурно-образовательной среды. – С. 36–38.

25. Постанова ЦК ВКП(б) «Про недоліки та помилки у висвітленні німецької класичної філософії кінця XVIII – початку XIX ст.» та її вплив на розвиток радянської філософії / М. О. Білостоцький // Філософія у сучасному світі : матеріали міськ. міжвузів. семінару, Харків, 23 листоп. 2012 р. / Харків. нац. ун-т буд-ва та архітектури. – Харків, 2012. – С. 15–17.

2013

26. Становление системы идеологического контроля в УССР в послевоенный период. Политическая цензура в литературе и прессе / Н. А. Белостоцкий // Філософія і релігія в пошуках духовних пріоритетів сучасного світу : матеріали міськ. міжвуз. семінару, Харків, 21–22 листоп. 2013 р. / Харків. нац. ун-т буд-ва та архітектури [та ін.]. – Харків, 2013. – С. 99–101.

2016

27. Відновлення жіночого руху у Харкові у другій половині 40-х – на початку 50-х рр. XX століття / М. О. Білостоцький // Місто. Культура. Цивілізація : матеріали VI Міжнар. наук.-теор. інтернет-конф., Харків, квіт. 2016 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків, 2016. – С. 58–60. – Існує електрон. версія. (Режим доступу: http://eprints.kname.edu.ua/43143/, вільний).

2017

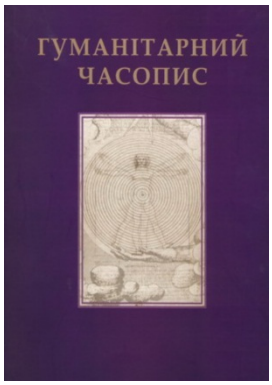

28. Формування української національної ідеї та «ідеологічна індустріалізація» в СРСР у 50-х рр. XX ст. / М. О. Білостоцький, Я. М. Кунденко // Гуманітарний часопис : зб. наук. пр. / Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т». – Харків, 2017. – № 3/4. – С. 89–94 ; Національна ідея: основа стратегії розвитку українського суспільства в XXI столітті : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю Укр. революції 1917–1921 років, Харків, 4–5 трав. 2017 р. / Харків. нац. ун-т буд-ва та архітектури [та ін.]. – Харків, 2017. – С. 82–87.

2019

29. Архітектор-художник З. Д. Юдкевич / Н. П. Тріпутіна, М. О. Білостоцький // Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість : матеріали IV наук.-практ. конф., Харків, 21–22 листоп. 2018 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків, 2019. – С. 125–129.

2020

30. Історичні етапи становлення духовних цінностей людини інформаційного суспільства / Я. М. Кунденко, М. О. Білостоцький // Історія та географія : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2020. – Вип. 57. – С. 68–74. – DOI: https://doi.org//10.34142/2313-2345.2020.57.11.

2021

31. Освіта та виховання в форматі пандемії / Я. М. Кунденко, М. О. Білостоцький // Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу в умовах карантинних обмежень та дистанційного навчання : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф., Харків, 6–7 квіт. 2021 р. / Харків. нац. ун-т буд-ва і архітектури [та ін.]. – Харків, 2021. – С. 122–126.

Публікації про М. О. Білостоцького

32. Актуальні проблеми досліджень українського суспільства [Електронний ресурс] : наукові читання, присвячені пам'яті М. Білостоцького, Харків, 30 трав. 2023 р. : програма / ГО «Укр. асоціація суспільствознавців та педагогів», ГО «НДІ українознавства та козацтва», кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соц.-гуманіт. дисциплін Держ. біотехнол. ун-ту. – Електрон. текст. дані. – Харків, 2023. – Режим доступу: https://biotechuniv.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/kaf-unesco-chytannya-uasp.pdf, вільний (дата звернення: 29.04.2025). – Назва з титул. екрана.

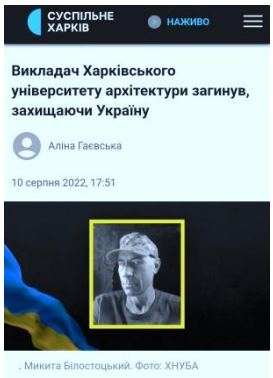

33. Гаєвська А. Викладач Харківського університету архітектури загинув, захищаючи Україну [Електронний ресурс]: [про М. О. Білостоцького] / Аліна Гаєвська // Суспільне Харків – АТ «НСТУ» : сайт. – Електрон. дані. – Київ, 2024. – Оновлюється постійно. – Режим доступу: https://suspilne.media/ https://suspilne.media/kharkiv/269831-vikladac-harkivskogo-universitetu-arhitekturi-zaginuv-zahisauci-ukrainu/, вільний (дата звернення: 29.04.2025). – Назва з титул. екрана.

34. Зигун З. «Дякую Вам за такого сина. Він був справжньою людиною» : [інтерв'ю з О. В. Білостоцьким] / Зоя Зигун // Рідний край. – 2024. – 13 листоп. – С. 3. – Існує електрон. версія. (Режим доступу: https://ridnyikrai.in.ua/ news/mykyta-bilostoczkyj-pamyat-pro-syna-yaku-berezhut-batky/, вільний).

35. На війні загинув викладач Харківського університету [Електронний ресурс] : [про М. О. Білостоцького] // KHARKIV Today : сайт. – Електрон. дані. – Харків, 2022. – Оновлюється постійно. – Режим доступу: https:// 2day.kh.ua/ua/kharkow/na-viyni-zahynuv-vykladach-kharkivskoho-universytetu, вільний (дата звернення: 29.04.2025). – Назва з титул. екрана.

36. Семерин Х. «Жива» історія Микити Білостоцького [Електронний ресурс] / Христина Семерин // Моя наука : веб-портал. – Електрон. дані. – Київ, 2024. – Оновлюється постійно. – Режим доступу: https://my.science.ua/zhyva-istoriya-mykyty-bilostotskogo-1975-2022/, вільний (дата звернення: 29.04.2025). – Назва з титул. екрана.

37. Список українських науковців, що загинули внаслідок російської агресії в Україні [Електронний ресурс] // Вікіпедія : сайт. – Електрон. дані. – Київ, 2001– . – Оновлюється постійно. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/, вільний (дата звернення: 29.04.2025). – Назва з титул. екрана.

38. Тріпутіна Н. П. Служіння пам’яті людській: Микита Білостоцький – музеєзнавець і солдат. 21.02.1975–05.08.2022 / Н. П. Тріпутіна // Пам’яткознавчі студії дослідників XXI ст. : зб. наук. ст. з пам’яткоохорон. роботи. – Харків, 2023. – Вип. VIII спец. – С. 27–33.

39. У Посольстві України в Фінляндії відзначили День захисника України [Електронний ресурс] // Посольство України у Фінляндській Республіці та Ісландії (за сумісництвом) : сайт. – Електрон. дані. – Гельсінкі (Фінляндія), 2019. – Оновлюється постійно. – Режим доступу: https://finland.mfa.gov.ua/ news/75365-u-posolystvi-ukrajini-v-finlyandiji-vidznachili-deny-zahisnika-ukrajini, вільний (дата звернення: 29.04.2025). – Назва з титул. екрана.

40. Українські вчені, яких убила Росія [Електронний ресурс] // Моя наука : веб-портал. – Електрон. дані. – Київ, 2023. – Оновлюється постійно. – Режим доступу: https://my.science.ua/ua-scholars-killed-by-russia/, вільний (дата звернення: 29.04.2025). – Назва з титул. екрана.

Вибрані твори М. О. Білостоцького

Історичні етапи становлення духовних цінностей людини інформаційного суспільства [4]

Важливою особливістю сфери духовності в інформаційному соціумі є орієнтація на конкретну людину як екзистенціальну одиницю, що «переживає» в своєму потоці свідомості сутність світу, що постійно розвивається у взаємодії. Основними аспектами сучасного культурного розвитку сьогодення є некласична методологія наукового дослідження; самосвідомість як основа світогляду людини; мас-медійний характер культури як «життєвого світу» людини. Це породжує зміну в системі координат світогляду, напрямками якого є естетичні, етичні, гносеологічні та ідеологічні цінності, що є основою для формування духовності людини і суспільства.

Необхідно відзначити, що в соціопсихологічній реальності інформаційного суспільства практично відсутні зовнішні принципи і ціннісні домінанти. Традиційно однозначна ціннісно-змістовна орієнтація суспільства змінюється плюралізмом (властивим «грайливому» умонастрою і стану), що породжує невизначеність ідеалів і орієнтирів людини. Особливість масової культури і масової свідомості «тиражувати» не тільки матеріальні, але й духовні цінності стає одним з «правил гри» людини в умовах глобалізації.

Враховуючи такі кардинальні зміни в світогляді сучасної людини, виникає необхідність систематизувати аксіосферу як філософське поняття, спираючись на великий доробок вивчення цінностей та потреб у соціо-гуманітарних науках та визначення історичних етапів становлення духовних цінностей.

Вагомий внесок у вивчення ціннісної проблематики зробили вітчизняні й зарубіжні науковці, зокрема сутність і проблеми походження цінностей, їх класифікацію та систематизацію досліджували С. Аваліані, В. Андрущенко, І. Бичко, Н. Бондаренко, В. Блюмкін, В. Василенко, М. Каган, І. Надольний, О. Ручка, В. Тугаринов, В. Шинкарук та ін. Важливе значення мають розробки вітчизняних і зарубіжних учених, що присвячені сутності духовних цінностей, зокрема, С. Анісімова, В. Бакірова, М. Головатого, С. Гончаренка, О. Дробницького, А. Здравомислова, Ю. Сурміна та ін. Проблемі систематизації українських національних духовних цінностей присвячені наукові праці М. Боришевського, І. Ващенко, С. Возняка, О. Вишневського, Л. Мисіва, Г. Ситника, П. Ситніка та ін. [Карлова В. В. 2010, арк. 2].

---

[4] Історичні етапи становлення духовних цінностей людини інформаційного суспільства / Я. М. Кунденко, М. О. Білостоцький. *Історія та географія* : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2020. Вип. 57. С. 68–74. DOI: https://doi.org//10.34142/2313-2345.2020.57.11.

Слід зазначити, що в науковій літературі не існує єдиного підходу до визначення поняття «цінність». Насамперед, духовні цінності відрізняються від інших тим, що вони є продуктом духовного виробництва, належать до феноменів свідомості й виявляються у формі провідних, значущих соціокультурних орієнтирів: ідеалів, норм, символів, образів, почуттів тощо, що зумовлюють духовний розвиток індивіда чи суспільства в цілому. На думку А. Здравомислова, світ цінностей – це, передусім, світ культури в широкому розумінні слова, це сфера духовної діяльності людини, її моральної свідомості, її прихильність до тих оцінок, у яких виявляється міра духовного багатства особистості [Здравомислов А. 1987, арк. 127]. З точки зору О. Вишневського, духовні цінності поділяються на: абсолютні (вічні), національні, громадянські, сімейного життя та особистого життя [Вишневський О. 2003, арк. 45]. Інший дослідник, М. Боришевський, переконує, що систему духовних цінностей особистості утворюють ряд підсистем, а саме: 1) моральні цінності; 2) громадянські цінності; 3) світоглядні цінності; 4) екологічні цінності; 5) естетичні цінності; 6) інтелектуальні цінності; 7) валеологічні цінності [Боришевський М. 1997, арк. 24–25]. На думку К. Клакхона і Ф. Стродбека, особистісні цінності відображаються в свідомості у формі ціннісних орієнтацій – складних, певним чином згрупованих принципів, які надають злагодженості і спрямованості різноманітним мотивам людського мислення й діяльності в процесі розв’язання спільних людських проблем [Kluckhon C., Strodtbeck F. L. 1961]. Ціннісні орієнтації є найважливішими елементами внутрішньої структури особистості, закріплені її життєвим досвідом, завдяки їм у суспільстві формуються різного рівня мотиви і цілі людей, визначаються засоби їх забезпечення. Важливою є точка зору відомого американського вченого Т. Парсонса, який зазначає, що цінності – це найвищі принципи, які виробляє будь-яка соціальна система для збереження своєї єдності й цілісності, забезпечення саморегуляції і консенсусу як в різних підсистемах, так і в системі в цілому [Парсон Т. 1965, арк. 30].

Виходячи із зазначеного, цінності виступають соціально-нормативними регуляторами суспільного і громадського життя людей і саме через це цінності дуже часто виконують ідеологічні функції, стаючи складовою частиною суспільних ідеологій. Кожній людині, суспільству притаманна своя специфічна ієрархія цінностей, які виступають зв’язуючою ланкою індивідуального і суспільного життя. За твердженням Е. Дюркгейма, суспільство – творець і сховище всіх цінностей, причому кожне суспільство має набір самих різних, інколи абсолютно протилежних ціннісних уявлень, і лише одна визначена аксіологічна модель утворює конкретний тип соціальних відносин даного суспільства. Така модель відображає цілі й спрямованість суспільного поступу, утворює його внутрішню основу [Дюркгейм Е. 1991, арк. 19].

Таким чином, проблемі пошуку соціальної сутності цінностей приділяють увагу соціологи, економісти, педагоги, психологи, що свідчить про багатогранність та складність цього поняття та необхідність його історико-філософського визначення.

Духовність – це індивідуальне вираження у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти для інших. Духовний розвиток особистості – процес індивідуально-особистісного залучення до духовної культури суспільства, оволодіння загальнолюдськими, соціокультурними, національними цінностями і досвідом людства в процесі духовно-практичної діяльності та самостійного творчого розвитку кожної особи.

Ціннісні відносини і уявлення виникли ще в **первісному суспільстві**. Все, з чим стикалась людина в своєму середовищі негайно набувало для неї позитивне або негативне значення, яке в тій чи іншій мірі усвідомлювалося і осмислювалось в формі уявлень і оцінок. Виникали узагальнення негативної оцінки явища – небезпечного, потворного, небажаного. Оцінки фіксувалися у вигляді стереотипних узагальнених образів і слів, що відбивали загальну властивість і значення поки що невизначених подібних явищ: це – небезпечно, це – корисно, шкідливо, приємно, неприємно.

Пізніше виникли оціночні поняття правильного і неправильного, що зумовлюються заборонними нормами звичаю – табу. Всі ціннісні уявлення та поняття (а також відповідні слова) концентрувалися навколо генерального уявлення – поняття корисного і шкідливого для цілей простого виживання громади. Знадобилося довге сходження свідомості по сходах узагальнення і абстракції, перш ніж виникли поняття про корисне і шкідливе взагалі, доцільного і недоцільного взагалі, правильного і неправильного взагалі.

Разом із ціннісними уявленнями, поняттями і пропозиціями люди поступово з «царства речей» вступали в «царство цінностей». Властивості природних і суспільних явищ, що узагальнюються і є важливими для життєдіяльності людей, фіксувалися в пам'яті поколінь і передавалися в традиції у вигляді стійких ціннісних образів, понять і слів. Типовими уособленням цінностей постають герої давньогрецьких міфів, боги Олімпу. Їх імена стали загальними символами властивостей характеру: Афіна – мудрість, Афродіта – краса і любов, Марс – мужність, відвага, Гермес – хитромудрість, Прометей – людинолюбство. В народній міфології Сатир – хтивість, Поліфем – тупоумство, сліпота. У міфах про героїв і богів Олімпу вже проглядається специфічна система, ієрархія цінностей: боги в якійсь мірі координовані і субординовані. Вони мають певне ціннісне забарвлення в очах людей. Симпатії Гомера явно на боці «більш позитивних» богів і героїв (Афіна, Афродіта, Аполлон, Ахіллес, Патрокл, Одіссей), ніж «менш доброчесних» Марса чи Агамемнона.

Розробка аксіологічної (ціннісної) проблематики розпочалася ще з античних та середньовічних часів. Філософи розмірковували над співвідношенням цінного та благого, виділяли ієрархію благ та цінностей. Але антично-середньовічна категорія цінностей була позбавлена персоналізму, оскільки була невідомою особистісна антропологія.

Для софістів «людина – міра всіх речей» (Протагор). Кіренаїки і кініки стверджують: головний об'єкт філософського інтересу – приємне і неприємне в житті, насолода і страждання, щастя і сенс життя – ціннісні поняття і проблеми. Вони розрізняли «задоволення» і «приємність»: задоволення тільки «для себе», а приємність – більш абстрактне поняття («приємне для всіх»), безвідносно до одиничного суб'єктивного відчуття.

Нова ідея – поєднати прагнення до щастя з пошуком істини, з істинним знанням і самопізнанням – «Пізнай самого себе!» – пов'язана з ім'ям Сократа. Вона поставила блаженство в залежність від мудрості, адекватну оцінку і самооцінку – від істинного пізнання. В пізнанні він бачив не просто засіб досягнення щастя, а саме благо як самоцінність.

Аристотель вважав, що цінність речі визначається ступенем її адекватності своїй природі, сутності, або «формі». Міра реалізації людиною своєї сутності, всіх закладених в особистість здібностей, можливостей проявляється в її реальній діяльності. Аристотель розрізняв:

– діаноетичні (дані в пізнанні цінності розуму);

– етичні (цінності характеру);

– естетичні цінності.

Відносно еліно-римського періоду: головна ідея епікуреїзму зводиться до підвищення самоцінності людини і її життя, свободи від усього, що її може пригнічувати. Щастя людини – мета і сенс життя. Стоїки внесли великий вклад у створення основ аксіології. Цицерон перший став вживати поняття «цінність» та «перевага» як філософські терміни. Крім того, розрізняв «вищі» і «нижчі» блага.

У **середньовічній** філософії була проголошена найвища цінність – любов до Бога і до людини, віра в єдиного Бога. Августин розрізняє вищі і нижчі цінності. Завдання християнства – по можливості віддалятися від минущих нижчих цілей-цінностей і наближатися до небесних, вічних. Фома Аквінський чітко визначив сім чеснот, з яких три доктринальні (віра, надія, любов) і чотири – людські (розсудливість, мужність, помірність, справедливість). Він теж розрізняє вищі і нижчі цінності.

Філософи в епоху **Відродження** і **Реформації** звільнили земні, людські («тимчасові», «нижчі») цінності «другого ряду» від підпорядкування «вищим», божественним цінностям. Акцентували увагу на креативних здібностях людини-творця свого життєвого світу.

Фактично заново аксіологічна проблематика розпочала розглядатися в **Новий Час**. Тут вперше звернули увагу на суб'єктивний, моральний аспект формування цінностей (Монтень, Гоббс, Декарт). Особливо важливими тут є зауваження Паскаля, який розрізняв «порядок серця» і «порядок розуму». Тут поряд з розумом і волею, вперше постає серце, як джерело цінностей людини.

Аксіологічні погляди висловлювали і представники консервативного напрямку в філософії. Поняття «ціннісний консерватизм» пов'язаний з ім'ям Едмунда Берка. Сутність цінності: абсолютна цінність – це «розумне», «нормативне» життя. Заслугою «ціннісного консерватизму» вважають обґрунтування цінності культурою.

Переворот в аксіології зробив І. Кант, який зазначив:

– ціннісна свідомість людини – явище, що має особливий статус;

– ціннісно (морально) орієнтовані спонукання присутні у всіх моментах процесу пізнання;

– свідомість при цьому завжди спрямовується на критерії добра, досконалості та цінності.

Г. В. Ф. Гегель розглядав сутність цінності через її зв'язок з потребами: кожна річ, за допомогою якої людина задовольняє потреби, має свою цінність, і якщо ми звертаємо увагу на значимість і цінність якоїсь речі, то сама ця річ виступає лише знаком, і має значення не сама по собі, а як те, чого вона варта, яку цінність становить у конкретній ситуації. У гегелівській концепції цінності розвивається ідея «абсолютної цінності культури», що являє собою іманентний момент абсолютного і характеризується нескінченною цінністю.

Розквіт філософської аксіології в західній філософії припадає в основному на **першу половину** і **середину XX століття**, особливо на перші післявоєнні десятиліття (1950–60-ті роки).

Адекватне реаліям сучасного глобального світу осмислення ціннісного виміру становить проблему та визначає зміст постмодерну в контексті орієнтованих на європейську раціональність традицій модерну. За висловом Е. Гідденса, глобалізаційні тенденції постмодерну є причиною відродження національно-культурних ідентичностей. Аналіз культурних цінностей в площині постмодерну звернений до кількох проблем:

– рефлексії з приводу методологічних антагоністів: глобалізації (формування універсального культурного контексту) і локалізації (що робить акцент на унікальності і культурних відмінностях різних регіонів);

– визначення місця постмодерністських уявлень і установок в процесі зміни цінностей.

На думку Е. Гідденса, в умовах постмодерну загострюються відносини ціннісних систем, розташованих на різних рівнях закритості/відкритості. Закриті системи тяжіють до самозбереження і не здатні ефективно обмінюватися ресурсами з іншими «сторонніми» культурними цінностями, проявляють ворожість до відкритих систем. Однак сучасний глобальний світ, згідно Т. Фрідману, стає все більш відкритим, динамічним і «пласким». Більша кількість культурних регіонів успішно адаптуються до цінностей пізнього, або «второго», модерну, що виходить за історико-культурні кордони. Трактування цінностей постмодерну як універсальних і діючих у будь-яких культурних контекстах цілком поєднується з установками про фрагментацію знання, відмову від глибоких теоретичних дискурсів примат власних, суб'єктивних відчуттів і прагнень.

Основні теоретичні дискусії з питання про зміну культурних цінностей в розвинених індустріальних країнах розгорнулися навколо теорії Рональда Інглхарта в роботі «Постмодерн: мінливі цінності і суспільства, що змінюються». Постмодерн визначено як пост-матеріалістичний стан світу цінностей. Центральний компонент концепції Інглхарта: протиставлення матеріалістичних і постматеріальних цінностей. Під цінностями «матеріалізма» мається на увазі перевага фізичної та психологічної безпеки, а під цінностями «постматеріалізма» – перебільшене значення приналежності до групи, самовираження, якості життя і суб'єктивного благополуччя.

Р. Інглхарт використовує в своєму аналізі два виміри кросскультурної варіабельності:

1. Традиційні – Секулярно-раціональні цінності;
2. Цінності виживання – Цінності самовираження.

Процес індустріалізації пов'язаний з переходом від традиційних цінностей до секулярно-раціональних. Вимірювання «цінності виживання/самовираження» пов'язане з ростом постіндустріального суспільства і відображає такі його ключові цінності: суб'єктивне благополуччя, толерантність, довіра, громадянська активність. Згідно з Інглхартом, перехід від матеріалістичних до пост-матеріалістічних цінностей в різних культурних зонах має несхожі риси і пов'язані з великим набором різних цінностей, що впливають на соціально-економічний розвиток. Однак наявність базового ціннісного ядра постмодерну дозволяє легітимізувати його як самостійний культурний проект, в рамках якого конвергенція цінностей постає в якості головної рушійної сили змін.

Таким чином, розподіл цінностей людини сучасного інформаційного суспільства проводиться щодо суб'єкта та способа поціновування:

1. Фізичні, які задовольняють базові потреби суб'єкта, спрямовані на чуттєво дану реальність, що має одиничний, безпосередній та матеріальний характер;
2. Соціопсихологічні, які задовольняють особливі, опосередковані (результат рефлексії), ідеальні потреби суб'єкта, спрямовані на метафізичну чи віртуальну реальність, що існує у свідомості людини;
3. Духовні цінності, які задовольняють всезагальні та трансцендентальні потреби суб'єкта за допомогою творчої діяльності узагальнюючого мислення по створенню естетичні ідеалів; релігійних уявлень; наукових теорій; філософських категорій.

Людина неодноразово розглядалася як центр природи і культури, проте конкретність одиничної людини як аксіологічної цінності істотно видозмінює уявлення про прекрасне, високе та істинне. Ця зміна, в трактуванні Гегеля, повністю знищує такі сфери творчої діяльності як мистецтво, релігія, наука і філософія. Мистецтво переходить у свою протилежну релігійну форму, естетичне стає етичним, прекрасне – потворним, піднесене – ницим, трагічне – комічним. Образ стає уявленням або зразком, ідеал – ідолом (подобою – відносною та обмеженою ідеєю) або жупелом (те, що жахає). Увага зосереджується не на творі мистецтва, а на митцях та глядачах, що створюють артефакти.

Сучасне мистецтво, орієнтоване на художника, що створює твір мистецтва, не як прекрасний і загальновизнаний ідеал, а як приємне і корисне для себе і глядача, переходить в самодіяльність і сферу споживання. Що є не тільки не красивим, а є потворне і нице, що принижує людину як духовну істоту. Однак при цьому не змінюється визначеність мистецтва як чуттєвої форми істини, що впливає на людину за допомогою образу, який в даній подачі працює «від противного», показуючи якою не повинна бути людина і світ, що руйнує їх єдність і взаємодію. Таким чином, мистецтво не знищується, а розвивається як світоглядна форма. Основними напрямками трансформування фізичних та соціопсихологічних потреб в системі естетичних цінностей людини інформаційного суспільства є:

1. Технізація та дизайнування життєвого простору людини.
2. Культивування несмаку та кітчу.
3. Самодіяльна творчість.

Потрібно відзначити діалектичне співіснування класичних і традиційних форм мистецтва та естетичних цінностей поряд з новими, некласичними та авангардними візіями, що межують з постмодерними інсталяціями, перформансами та культурними акціями.

Щодо релігії, яка виступає як протилежність мистецтву і виробляє основні етичні ідеали для існування людини і суспільства, необхідно відзначити такі ж видозміни в уявленні про Бога і душу як ідеальну сутність світу і людини. Висловлення Ніцше про смерть Бога і владу Надлюдини стають реальністю. Сучасні релігійні вірування орієнтовані на конкретного «людино–бога» і духовні практики як езотеричне знання. Релігія переходить у свою протилежну – світську форму (атеїзм, політичні та духовні практики), де віра в Бога змінюється поклонінням та служінням людині як конкретній психо-фізіологічній та соціо-культурній реальності. Релігійні уявлення та етичні цінності стають наочними зразками, ідеальне – соціо-психологічною реальністю, довершене – недолугим, загальнолюдське благо – особистою вигодою (добро підміняється злом), справедливість – помстою. Увага прикута не до Бога, а до пророків та месій, що створюють та володіють своїм особистим «світом».

Основними напрямками трансформування фізичних та соціопсихологічних потреб в системі духовних цінностей людини інформаційного суспільства є:

1. Формування інтелектуальної культури особистості та комунікаційних підвалин ментальності;
2. Набування психологічного та соціологічного досвіду рефлексії та саморефлексії;
3. Розвиток креативних якостей характеру людини та моральних цінностей у суспільних групах.

При цьому сфера сучасного раціонального знання та епістемологічних цінностей виявляє «відносність» науки та «суб'єктивну» змістовну визначеність в

діяльності дослідника. В силу цього змінюється предметна область та методика дослідження: реальність, що вивчається, набуває віртуальний характер, що призводить до тісної співпраці та успішної взаємодії природознавства та гуманітарного знання у синтетичних технічних науках.

Окрім того, суперечності сучасних естетичних та етичних цінностей, релігійних рухів і наукових пошуків вирішуються в рамках «філософської віри», запропонованої ще Карлом Ясперсом як підстава для соціальної комунікації. В даному випадку віра і знання змінюються розумінням як методологічним фундаментом сучасного наукового знання, а також підстави для руйнування сумнівів щодо релігійних уявлень та художніх уподобань. Сучасна філософія проходить етап трансформації і являє собою філософування, що має міфологічний та аксіологічний характер, що дозволяє створювати світоглядну «різому» кожній людині.

Таким чином, проблема цінностей, в широкому значенні, завжди виникає в епохи знецінення культурної традиції та дискредитацій ідеологічних засад суспільства. Розуміння цінності змінюється відносно різних історичних періодів розвитку культури. В період Античності відсутнє чітке розуміння своєрідності людини в світі, істина і цінність не відокремлені один від одного. В часи Середніх віків йшлося про релігійні цінності, оскільки людина існувала в ім'я Бога. Філософи Нового часу виділили розум як головну рису людини. Всепоглинаючий інтерес до істини затемнював проблему цінностей. В німецькій класичній філософії Кант «відокремив» істину, красу і благо. Істиною займається розум, а цінністю – розумна воля. Для філософів XX століття проблема цінностей виходить на перший план, тому що головною проблемою постає екзистенціальне буття людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості. *Цінності освіти і виховання* : наук.-метод. зб. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : АПН України, 1997. С. 21–25.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Дрогобич : Коло, 2003. 528 с.
3. Дюркгейм Э. Ценностные и «реальные» суждения. *Социолог. исслед*. 1991. № 2. С. 17–26.
4. Здравомыслов А. Г. Потребности. Интересы. Ценности. М. : Политиздат, 1986. 223 с.
5. Карлова В. В. Духовні цінності в структурі національної самосвідомості: українські реалії [Електронний ресурс]. *Державне управління: теорія і практика* : електрон. наук. фах. вид. 2010. № 1. Режим доступу: http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10kvvsur.pdf.
6. Парсонс Т. Общетеоретические проблемы социологии. *Социология сегодня*. М., 1965. С. 30.
7. Kluckhon C., Strodtbeck F. L. Variationsinvalue orientation. Evanston, IL : Row Peterson, 1961.

Формування української національної ідеї та «Ідеологічна індустріалізація» в СРСР у 50-х рр. XX ст. [5]

Вивчення тоталітаризму в XX ст. є невід'ємним складником осягнення цього драматичного періоду в історії людства та формування самого поняття «тоталітаризм».

В останні роки Україна переживає важливий етап формування нового демократично-правового суспільства, створення нової політичної ідеології, основою якої є ідея національної самостійності й незалежності, що проголошує своєю головною метою обстоювання інтересів окремої людини й різних народів в межах багатонаціональної української держави. Новий історичний період, який розпочався у 1991 р., позначений бурхливим перебігом процесів формування демократичних відносин в усіх сферах існування нашого народу. Одним з чинників, які серйозно ускладнюють подальший розвиток українського суспільства, є важка ідеологічна спадщина, яку залишив радянський тоталітаризм: ксенофобія та міжнаціональні конфлікти, пов'язані з бажанням розповсюдити межі «русского мира» на пострадянські самостійні держави.

На жаль, тоталітарні ідеології продовжують своє життя навіть після того, як припинили існування ті політичні системи, у яких вони були народжені, що є підґрунтям сучасної суспільно-політичної та воєнної кризи. Саме цьому дослідження впливу радянської тоталітарної ідеології є сьогодні актуальною відповіддю на ту «пересторогу історії», яку залишило трагічне минуле нашої Батьківщини.

У наш час не виникає сумнівів, що сталінська ідеологічна система була основою, на яку спирався весь політичний апарат радянської держави. Післявоєнна політична реакція в СРСР стала логічним продовженням репресивної політики сталінізму, але саме цей період характеризує посилена увага до ідеологічних і політичних питань. У цьому міститься сутність тієї епохи – доби «ідеологічної індустріалізації», що була пов'язана з подальшим розвитком комуністичної ідеології й використанням нових можливостей медійних засобів пропаганди з метою консолідації радянського суспільства.

Як відомо з історії, громадська думка в Україні завжди мала критичний характер, радянські часи не були винятком. Подібні настрої природно викликали підозру в сталінських ідеологів, тому для контролю над нею використовувались різноманітні за формою та змістом засоби й інструменти.

Місто Харків як один з найпотужніших духовних, політичних, промислових центрів України завжди перебував у полі зору державного керівництва. На прикладі нашого міста ми маємо змогу в концентрованій формі відстежити всі головні соціально-політичні процеси (кінця 40-х рр.).

Звернемося до конкретних історичних фактів і подій. Так, у 1950 р. ЦК КП(б) та Рада Міністрів УРСР у черговий раз вирішили довести своїм московським господарям свою відданість. З цього приводу 25 жовтня 1950 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову за № 3279 «Про підготовку до проведення декади Українського

[5] Формування української національної ідеї та «ідеологічна індустріалізація» в СРСР у 50-х рр. XX ст. / О. М. Білостоцький, Я. М. Кунденко. *Гуманітарний часопис* : зб. наук. пр. Харків : ХНАУ «ХАІ», 2017. – № 3/4. – С. 89–94.

мистецтва та літератури у Москві в травні 1951 р.». Постанову було прийнято на ЦК ВКП(б) від 25 вересня 1950 р. Автори постанови вважали, що Декада українського мистецтва та літератури в Москві повинна стати показом неухильного розвитку радянської соціалістичної культури українського народу. Українські можновладці хотіли показати «всенародну любов та відданість трудящих Радянської України партії більшовиків, творцю і організатору Української Радянської держави товаришу Сталіну, вдячність великому російському народу і всім народам СРСР за їх братню допомогу Українській Радянській Республіці у справі будівництва комунізму, у розвитку соціалістичної за змістом і національної за формою Української радянської культури» [4, арк. 271]. Відомо, що в декаді взяли участь більшість провідних українських митців і найголовніші творчі заклади України, зокрема й харківські, які мали не останнє значення в проведені цього заходу.

Треба відзначити, що багато українських учасників щиро бажали познайомити радянських людей з усіма фарбами української культури й мистецтва й виявили чималий ентузіазм і творчу наснагу. У декаді, яка відкрилась у Москві 15 червня 1951 р., серед інших творчих закладів України брав участь Харківський драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка, він привіз до столиці свої найкращі вистави: «Єгор Буличов та інші» Максима Горького, «Ярослав Мудрий» Івана Кочерги, «Загибель ескадри» Олександра Корнійчука, «Дай серцю волю, заведе в неволю» Марка Кропивницького [1, арк. 1]. Разом з театром до Москви приїхав видатний харківський режисер М. М. Крушельницький. Декада тривала до 26 червня 1951 р. і отримала схвальні відгуки в пересічних глядачів, але політичне керівництво не могло відмовитися від бажання ще раз влаштувати чергову антиукраїнську кампанію. Вона почалась із редакційної статті «Правди» «Проти ідеологічних перекручень у літературі та мистецтві». Об’єктом ідеологічної атаки став насамперед Володимир Сосюра та його знаменитий вірш «Любіть Україну», надрукований у 5-му номері журналу «Звєзда» за 1951 р. В. Сосюру, а разом з ним і усе українське мистецтво, звинуватили в тому, що він нібито «всупереч життєвій правді оспівує Україну взагалі. Поза часом – поза епохою». Відсутній образ соціалістичної вітчизни. Також Сосюрі закидали те, що його хвилює одвічна Україна з її квітами, кучерявими вербами, пташками та дніпровими хвилями. Під віршем підпишеться: «Будь-який недруг українського народу з націоналістичного табору, скажімо Петлюра, Бандера та ін.», – робили висновок автори статті. Наприкінці автори зробили значущий висновок про те, що ідеологічні «помилки допускаються не тільки в літературі. Перекручення в ідеологічній роботі мають місце і в області мистецтва. А це, в свою чергу, свідчить про наявність серйозних недоліків та помилок у ідейно-виховній роботі на Україні. ЦК КП(б)У дістав звинувачення в тому, що він слабко займається питаннями ідеології [2, арк. 2].

Побиття українського мистецтва продовжувалось у статті «Правди» від 7-го липня 1951 р., що вийшла під заголовком «Вище ідейний рівень та художню майстерність». У статті незаслужено розкритикували оперу «Богдан Хмельницький» (музика К. Ф. Данкевич, лібрето В. Л. Василевської та О. Є. Корнейчука). Цю ж саму оперу, а разом з нею й усе українське мистецтво паплюжили у редакційній статті «Правди» «Про оперу «Богдан Хмельницький» від 20 липня 1951 р.

Відповідаючи на таку різку критику з боку «Правди», яка була органом ЦК ВКП(б) – ЦК КП(б)У, обласні та місцеві комітети партії розгорнули діяльність з вишукування «українських буржуазно-націоналістичних проявів». Ситуація була ускладнена тим, що після від’їзду М. С. Хрущова до Москви (де він став секретарем

ЦК ВКП(б)), першим секретарем ЦК КП(б)У в 1949 р. став Л. Г. Мельников, який проводив активну русифікаторську політику. Харків та харківська область знову були охоплені ідеологічною гарячкою, яка виявлялась у проведенні різноманітних зборів, засідань, пленумів у культурних і громадських установах. Головну партію в цьому оркестрі, звичайно, відігравав Харківський ОК КП(б)У. За його ініціативою 20 серпня 1951 р. були проведені збори міського партійного активу з порядком денним: «Завдання Харківської партійної організації у підвищенні рівня ідеологічної роботи в світлі статті «Правди» від 2 липня 1951 р. і постанови ЦК КП(б)У від 26 липня 1951 р.». Головним доповідачем був секретар обкому з ідеології А. Д. Скаба. У його доповіді та інших виступах наводились приклади помилок і «націоналістичних проявів». Присутні дружно визнавали справедливість критики «Правди», посилаючись на низький ідейно-художній рівень низки творів Харківських митців. Указувалось, що в збірках віршів поетів Марка Чернякова, Ігоря Муратова та Юхима Мартича звинуватили в тому, що у своєму лібрето до музичної комедії «За ваше здоров'я» вони «спотворили образи радянських колгоспників», не показавши їхньої натхненної праці. Згадали і поета Геннадія Брежньова і його вірш «Чолом тобі, земле!», який ототожнили з віршем Сосюри «Облога ночі», і «Запорожці» знайшли «націоналістичні» помилки. Огульній критиці були піддані композитори П. Д. Гайдамака і Григорій Фінаровський, художники Адольф Страхов, С. Ф. Бесєдін та О. І. Мельгунова, М. А. Бланк, театр ім. Т. Г. Шевченка, видавництва, преса, вузи та інші культурно-освітні заклади [3, с. 110–111].

Якщо звернутися до матеріалів звіту Харківського обкому на ім'я секретаря ЦК КП(б)У Л. Г. Мельникова, то можливо загалом охопити загальну картину заходів, які були запроваджені. Насамперед до обкому були викликані секретарі первинних парторганізацій творчих колективів. На цих зборах було обговорено всі питання практичної роботи, пов'язані з редакційною статтею «Правди». На нараді секретарі партійних організацій отримали практичні вказівки щодо підготовки та проведення партійних зборів. Такі збори відбулись у 16 творчих колективах [5, арк. 108].

Також за завданням обкому проводили роботу з аналізу ідейно-політичного й художнього рівня літератури, надрукованої у 1950–1951 рр. Харківським обласним книжково-газетним видавництвом. Редакції обласних газет та Облрадіокомітет виступили зі статтями й передачами, присвяченими стану й завданням посилення ідеологічної роботи в Харківській обласній парторганізації [5, арк. 111]. Якоюсь мірою цю картину доповнює інформація, що міститься в Доповідній записці на ім'я Л. Г. Мельникова, складеної інспектором ЦК КП(б)У М. Кузнєцовим та консультантом відділу пропаганди й агітації ЦК КП(б)У І. Воробйовим. На думку київських інспекторів, у проведеній Харківським обкомом партії роботі мали місце суттєві недоліки: питання, пов'язані з покращенням роботи тільки творчих організацій та місцевих установ. Поза увагою повністю залишилося марксистсько-ленінське виховання всієї інтелігенції, культурно-освітня робота серед молоді, лекційна пропаганда обмежилася вказівкою на поліпшення роботи тільки Обласного товариства щодо поширення політичних і наукових знань. Заходи обкому не були розповсюджені на науково-дослідні інститути, помислові підприємства. Повністю обійдені увагою були парторганізації сільських районів.

Дісталось на горіхи і Харківському міському комітету партії, який теж не дуже поспішав виконувати Московські та Київські вказівки. Це призвело до того, що такі заклади, як Обласна спілка профспілок, обласні відділи (культурно-освітньої роботи, кінофікації, у справах мистецтв), обком ЛКСМУ та інші організації, де працює велика

кількість спеціалістів та науково-технічних працівників, не зробили жодних практичних висновків з виступів «Правди».

Зважаючи на наявні дані, можна зробити висновок про байдуже ставлення до кампанії багатьох з тих, хто повинен був її влаштовувати. Згадані нами київські інспектори у своєму звіті звертають увагу Л. Г. Мельникова на те, що після обговорення статті «Правди» парторганізації Харківських творчих спілок, музеїв, театрів тощо не вжили конкретних заходів щодо усунення вигаданих московським та київським агітпропом недоліків. Більшість творчих працівників не поспішало виправляти розкритиковані твори або створювати інші на теми, які вимагали від них ідеологічні керівники. Не спостерігалось відповідного пожвавлення у спілках письменників і художників. Харківська преса навіть не видала жодної великої статті на твори Харківських авторів [5, арк. 130].

Партійні органи на місцях були змушені реагувати на вказівки свого московського керівництва, хоча робили це, принаймні у випадку з ідеологічною кампанією 1951 р., без зайвого запалу.

Послаблення ідеологічного тиску, що відбувалося в останні роки сталінізму, виявилось у наявності фактів відкритого спротиву представників творчої інтелігенції ідеологічній сваволі режиму. Один з таких фактів ми можемо навести на прикладі видатного харківського театрального режисера М. М. Крушельницького. У його гнівній промові на закритих партзборах Харківського Державного українського драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка, що відбулись 27 липня 1951 р., ми знаходимо справжній приклад громадської мужності, занепокоєння долею українського мистецтва.

Кампанія з боротьби з ідеологічними перекрученнями в українській літературі та мистецтві фактично була останньою з великих ідеологічних кампаній повоєнного часу, які активно запроваджувались у Харкові. На прикладі цієї кампанії ми можемо бачити, як поступово ще за життя Сталіна почала руйнуватися побудована ним тоталітарна ідеологічна система, яку повинні були підживлювати згадані кампанії.

Посилення ідеологічного контролю над суспільством стало одним з провідних напрямків політики партійного керівництва СРСР після закінчення Великої Вітчизняної війни. Радянські воїни звільнили від фашизму Батьківщину і країни Європи, повернулися додому з надіями на послаблення для фронтовиків та інших суспільних верств, на ліберальні зміни і, щоб приборкати паростки «бродіння умів», верховна влада розгорнула ідеологічні кампанії. З початком «холодної війни» (посиленням ідеологічного протистояння двох політичних систем) засобом проти «інакомислення» стали пропаганда радянських цінностей, розширення політосвіти.

У другій половині 1940-х рр. вийшла серія ідеологічних постанов ЦК у галузі культури, мистецтва, літератури, науки. З 1948 р. боротьба з «низькопоклонниками» була доповнена кампанією проти «космополітів» та «українських буржуазних націоналістів». Санкціоновані центральною владою гоніння проти генетиків призвели до практично повної ліквідації харківської школи генетики, згортання не лише теоретичних, але й практичних селекційних досліджень. «Неблагонадійних» «прибирали» з наукових установ і вищої школи. Стратегії виживання в переважної більшості харківської інтелігенції в умовах ідеологічного тиску коливались від внутрішньої незгоди з політикою влади до відвертого конформізму. Ідеологічні кампанії мали здебільшого превентивний характер. Важливим завданням проведення кампаній було підтримання серед інтелігенції та найбільш соціально активного населення стану психологічної напруженості.

Замість проголошуваних лозунгів морально-політичної єдності на практиці ми бачимо соціальну роз'єднаність, утворення ґрунту для загострення суспільних і національних конфліктів. Подібні явища вели до гальмування процесу відновлення суспільно-політичної системи міської громади, заважали процесам економічної й культурної відбудови Харкова й України.

Крім того, неврахування національних особливостей розвитку в контексті інтернаціональної єдності «радянський народ» призвело до занепаду та стагнації тоталітарної соціалістичної системи взагалі та створення низки самостійних національних держав на пострадянському просторі, ідеологічною основою яких є не стільки національно-патріотичні погляди, скільки етнічна єдність різних націй, що існують у межах національної держави та об'єднаних питаннями її культурного розвитку та економічної розбудови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Перед открытием декады Украинского искусства и литературы // Правда. – 1951. – 14 черв. – Арк. 1.
2. Против идеологических извращений в литературе и искусстве // Правда. – 1951. – 2 лип. – Арк. 2.
3. Рибалко І. К. Така наша доля: сторінки життя мого покоління / І. К. Рибалко. – Харків : Основа, 1999. – 248 с.
4. ЦДАВО України, Ф. 116, оп. 15, Спр. 74, 323 арк.
5. ЦДАГО України, Ф. 1, оп. 24, Спр. 785, 125 арк.

ГІДНИЙ НАШОЇ ПАМ'ЯТІ
(Лев Якович Лівшиць) (з неопублікованого)

Сьогодні, напередодні святкування 65 роковин нашої великої Перемоги, ми згадуємо багатьох воїнів Великої Вітчизняної, які у час смертельної небезпеки своїм гарячим серцем захистили нашу землю від кривавих ворогів.

Одним з них був 20-річний студент філологічного факультету Харківського державного університету (нині ХНУ ім. В. Н. Каразіна) Лев Якович Лівшиць. Стисла інформація про цю яскраву, талановиту людину міститься у довіднику Літературна Харківщина, виданому у 1995 р. Нам пощастило віднайти більш докладну інформацію про його життєвий та творчий шлях, а у світлі пасхальні дні цьогоріч – випадково наштовхнутися на його могилу на цвинтарі № 2.

Місце поховання відомого харківського літературознавця, критика, кандидата філологічних наук Лева Лівшиця гідне ввійти до складу майбутнього меморіального некрополю, а пам'ять про того, хто лежить під кам'яними брилами, гідна бути збережена серед мешканців нашого міста

Отже, Лев Якович Лівшиць народився у Харкові 14 липня 1920 року. У 1937 р. закінчив 53 середню школу м. Харкова і поступив на навчання на російське відділення філологічного факультету ХГУ. Серед неординарних особистостей своїх однокашників (а це були, наприклад, майбутній письменник Володимир Добровольський та літературознавець Михаїл Зельдович) він виділявся своєю освіченістю, розумом та дотепністю, іронічністю, надзвичайною працелюбністю. Був неперевершеним оратором – темпераментним, переконаним, яскравим, керував на факультеті студентським критико-рецензентським гуртком. Його статті, дописи,

рецензії вже у студентські роки друкувалися у «Ленінській зміні», газеті залізничників «Большевик Южной». Природно, що комсомольці обрали його своїм вожаком. Привертала увагу і його надзвичайно приваблива зовнішність: кругловиде рум'яне обличчя та золотаво-русява кучерява чуприна. У 20 років він одружився із першою красунею Харкова – студенткою медінституту Олею Жеребчевською. Однак, як сказав його однокурсник Б. Мілявський, «він був юнаком свого покоління», спільною долею якого стала Велика Вітчизняна війна.

Влітку 1941-го Льова вже закінчив 4-й курс університету, тож мав бронь і не повинен був іти на фронт. Але, почувши, що є можливість потрапити на фронт до редакції військової газети 18-ї армії, яка вже вела бої з фашистами у районі Кам'янця-Подільського, не вагаючись, змінив тилове життя на тяжкі дороги воєнного кореспондента. Із літа 1942-го Л. Лівшиць – у військовій розвідці. Тут він – політрук взводу.

Додому, у Харків, Л. Лівшиць повернувся після Перемоги. Поранений, контужений, «комісований» як інвалід Вітчизняної війни, серед небагатьох вцілілих філфаківців, він жадібно занурився у науку.

Щасливий 1946-й був позначений для нього двома подіями: отриманням університетського диплома та народженням маленької Тетянки. Далі – вступ до аспірантури ХДУ, робота над дисертацією про творчість М. Є. Салтикова-Щедріна. Як штатний співробітник відділу культури газети «Красное знамя» під псевдонімом Л. Жаданов молодий філолог виступав як літературний та театральний критик, публікуючи статті не тільки на сторінках «Соціалістичної Харківщини» та української «Літературної газети», а й у московських виданнях. Навчання в аспірантурі філфаку ХДУ поєднував з роботою у відділі культури газети «Красноє знамя». Видавництво «Искусство» прийняло до друку велику книгу про театр ім. Т. Г. Шевченка, серед авторів якої був і Лев Лівшиць. До його голосу прислухалися провідні актори та режисери, його авторитет зростав…

Коли навесні 1949 р. слідом за *морганістами-менделістами*, поетами-занепадниками почали громити *«безрідних космополітів»* (під цим терміном розумілися представники єврейської національності), однією із центральних мішеней в Харкові став молодий незалежний у своїх судженнях театральний критик Л. Жаданов. На нього, недавнього фронтовика, інваліда війни, обрушилися звинувачення в «ідеологічній диверсії», антипатріотизмі, зраді рідної Батьківщини. Коли ж викриття у пресі було завершене, Лева Яковича поспіхом почали виключати із партії (18 червня 1949 р.), а за «антипатріотичні виступи, написані з позицій буржуазного космополітизму, кар'єризм та шкурництво» – з аспірантури, Спілки радянських письменників, Театрального товариства і навіть Товариства з розповсюдження політичних та наукових знань. А головне – його звільнили з роботи, позбавивши шматка хлібу.

8 квітня 1950 р. у 00.30 ночі Лев Якович був заарештований і після обшуку направлений до Внутрішньої тюрми Обласного управління МГБ у Харківській області. На допитах Лівшиця піддавали активному психологічному тиску, внаслідок чого він був доведений до нервового зриву. 4 жовтня 1950 р. Особлива нарада при МДБ СРСР ухвалила заключити Лева Яковича Лівшиця за звинуваченням в антирадянській агітації до виправно-трудового табору Івдельлаг (на Уралі) строком на 10 років. На щастя, смерть Йосипа Віссаріоновича Сталіна вкоротила строк покарання засудженого. Але й за чотири роки таборів, скалічений на війні, наш герой міг би сконати. Його врятували талант та ерудиція: він спромігся самотужки

проштудіювати підручник фельдшера і успішно виконував обов'язки помічника лікаря в табірному шпиталі.

Хрущовська відлига повернула Лева Яковича з таборів у 1954-му, але не повернула колишньої теплої, довірливої, задерикуватої (веселої) посмішки на його обличчі, його здоров'я було конче зіпсовано: десять останніх років життя він тяжко страждав на тромбофлебіт. Попри це, він з надзвичайною енергією продовжив роботу над кандидатською дисертацією по творчості М. Є. Салтикова-Щедріна і захистив її у 1956 р. Час відраховував останні роки яскравого, нелегкого, але щасливого життя Льови Лівшиця. Та доцентові кафедри російської літератури Харківського державного університету вистачало темпераменту та енергії і на те, щоб раз за разом захоплювати студентську аудиторію фантастично насиченими лекціями, відкривати читачеві та фахівцям художню скарбницю творчості І. Бабеля, знайомити харківську культурну спільноту із поезією Булата Окуджави, Давіда Самойлова, Евгенія Євтушенка, Юрія Левітанського, Бориса Слуцького... «На початку 60-х дім Льови став ніби центром культурного життя Харкова», – свідчать його друзі. Він заряджав творчою енергією і своїх учнів, і просто молодь. Лев Якович якнайкраще уособлював саме явище шістдесятництва у Харкові. У співавторстві зі своїм однокашником передвоєнного часу М. Г. Зельдовичем він уклав 2-томну хрестоматію критичних матеріалів до російської літератури XIX ст., яка за наступні роки витримала 5 перевидань.

Його не стало в останній день зими 1965 року (28.02.1965), півроку він не дожив до свого 45-річчя. На 2-му харківському цвинтарі за проєктом архітектора В. Ландкофа було споруджено лаконічний, але дуже виразний пам'ятник – одна брила з крупнозернистого граніту лягла на землю, друга стала на неї сторч. І з цієї кам'яної глибини на нас дивиться напрочуд живе обличчя Льови Лівшиця. А в архіві великого українського поета Ігоря Муратова після його смерті було знайдено такий вірш «Пам'яті Л. Лівшиця»:

Добре так лежать, спокійно.
Ось і квіти з білим світом:
Дулі – тюрмам,
Дулі – війнам,
Дулі – всім антисемітам.
Потойбічна ніч не зрадить,
Хоч би вічно в ній пролежать.
Не застрелить,
Не посадить
І «графою» не обмежить.
Все і ждане і жадане
Розлетілось кволим димом.
Що тобі? Це нам, як рана, –
Льова Лівшиць…
Л. Жаданов…
Праха
    Мертві
        Псевдоніми.

Микита Білостоцький

ФОТОМАТЕРІАЛИ

СІМ'Я ТА ДРУЗІ

Квітень 1997 р., Привокзальна площа, Харків

2010 р., з батьком та сестрою

Мандруючи Україною…

23.08.2012 р.

4.07.2014 р.

19.11.2014 р., з батьками перед від'їздом в АТО

З ректором ХНУМГ ім. О. М. Бекетова В. М. Бабаєвим, 2018 р.

25.07.2020 р.

4.01.2022 р.

23.02.2022 р., останній день без війни...

МУЗЕЙ

Куточок АТО в Музеї історії ХНУБА

Виставка робіт С. Пущенка, 2018 р. Учасники АТО

17.03.2021 р. Виставка плакату Н. Тітова у Музеї ХНУБА до Дня добровольця

ДНІПРО
DNIPRO
476
ХАРКІВ
KHARKIV
480
ЗАПОРІЖЖЯ
ZAPORIZHIA
557
ВІЙНА
WAR
700

ПАТРІОТ
ПАНОВЕ, НЕ СВАРІТЬСЯ
ЗА КРАЇНУ БОРІТЬСЯ!
ВІЙНА ПОРУЧ
ВІЙНА ПОРУЧ

ІСТОРИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ

14.03.2009 р.

На зйомках художнього фільму

16.01.2020 р.

Вересень 2021 р.

ВІЙНА

07.06.2022 р.

16.07.2022

29.07.2022

Дитячі листи підтримки

ШАНУЄМО ПАМ’ЯТЬ ПРО ЗАГИБЛИХ

В Бекетівському університеті створено Меморіальний простір – вшанування захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України та жертв російсько-української війни

Плакат Ю. Нерослікa «Пам’яті Микити Білостоцького. Смерть заради життя!»

Науково-інформаційне видання

Микита Олександрович Білостоцький:
історик, патріот, воїн

(1975–2022)

Біобібліографічний покажчик

Укладачі:
Статкус Вікторія Олегівна,
Давидова Надія Борисівна,
Штангей Ольга Миколаївна

Науковий редактор
Федяй Світлана Іванівна

Відповідальний за випуск *Н. О. Євсюкова*

Комп'ютерний набір і верстання *В. О. Статкус*

Дизайн обкладинки *Т. А. Лазуренко*

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Чорноглазівська, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: office@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 8386 від 14.07.2025.